

MỘT VỤ ÁN VỀ GHI NHÃN RƯỢU Ở VINH *CÁCH NAY 90 NĂM*

■ Phạm Xuân Cẩn

Dưới thời Pháp thuộc, cùng với thuốc phiện và muối, rượu là loại hàng hóa được quản lý hết sức chặt chẽ. Một mặt, chính quyền đương thời muốn quản lý về chất lượng, hạn chế sự độc hại của rượu, mặt khác cũng là để quản lý chặt về thuế, chống thất thu. Từ trước đến nay sử sách vẫn ghi là nhà nước độc quyền về rượu, nhưng thực ra nhà nước không sản xuất và kinh doanh rượu, mà chỉ cho phép những công ty nào đủ điều kiện mới được sản xuất kinh doanh rượu. Thứ rượu hợp pháp, có đóng thuế này thường được dân ta gọi là “rượu ty”, những thứ rượu khác chưa được phép của nhà nước được gọi chung là “rượu lậu”.

Thế nhưng, suốt cả mấy chục năm trời, cả Bắc và Trung Kỳ chỉ có một hãng rượu duy nhất được cấp phép, là rượu Fontaine. Vì vậy, cái tên rượu Fontaine, trong một thời gian dài cũng đồng nghĩa với khái niệm “rượu ty”.

Nhà máy rượu Fontaine, do tư bản Pháp đầu tư, xây dựng năm 1898, tại Hà Nội, chính là tiền thân của Nhà máy rượu Hà Nội (HALICO) hiện nay. Ngoài nhà máy ở Hà Nội, là một trong năm nhà máy rượu lớn nhất Đông Dương, Fontaine cũng có nhà máy ở Thanh Hóa, sản xuất rượu mang nhãn hiệu Nam Long. Ngoài ra, Fontaine còn có hệ thống kho và đại lý phân phối

phân bố khắp nơi ở Bắc Kỳ và Trung Kỳ. Ở Bến Thủy có hẳn một tổng kho của Fontaine để cung cấp rượu đi các nơi trong vùng. Trong phong trào Xô viết Nghệ Tĩnh, những người biểu tình ở Nam Đàn đã phá huyện đường, phá cả kho “rượu ty” ở đây. Theo tường thuật của báo chí đương thời, thì sau cuộc biểu tình, thùng rượu và vỏ chai rượu vút lủng chông đầy đường. Với thế độc quyền của mình, Fontaine chiếm lĩnh gần như tuyệt đối thị trường “rượu ty” của Bắc Kỳ và Trung Kỳ trong suốt gần nửa thế kỷ.

Phải đến tháng 7 năm 1933, trước sức ép của các nhà tư sản trong nước, sự độc quyền về rượu của Fontaine mới bị bãi bỏ. Theo đó, một vài công ty nội được cấp phép sản xuất và kinh doanh rượu. Ở Bắc Kỳ và Trung Kỳ có ba thương hiệu rượu nội khá nổi tiếng là Vạn Vân ở Bắc Ninh, Văn Điển ở Hà Đông và Nam Đồng Ích (lò rượu ở Thanh Hóa, trụ sở công ty ở Vinh).

Theo bài báo “Thăm lò rượu Nam Đồng Ích” đăng trên báo Thanh Nghệ Tĩnh, số ra ngày 19 tháng 7 năm 1935, thì cho đến thời điểm đó, trên thị trường rượu, Fontaine vẫn chiếm đến 70% thị phần “rượu ty”, ba hãng nội hóa chỉ chiếm 30% còn lại. Trong ba hãng rượu nội hóa, thì ở vùng Thanh Nghệ Tĩnh rượu Nam Đồng Ích được tiêu thụ nhiều hơn cả. Một trong những lý do vì đây là sản phẩm của công ty “Nam Đồng Ích công thương hội” (Société commerciale et Industrielle Annam - Tonkin), có trụ sở đóng tại Vinh. Đây là một công ty cổ phần do ba nhà doanh nghiệp, cũng là ba vị hưu quan, ba vị dân biểu

Trung Kỳ nổi tiếng là Trần Bá Vinh (ở Vinh), Nguyễn Trác, Phạm Bá Quảng (ở Thanh Hóa) thành lập năm 1928. Lò rượu Nam Đồng Ích đóng ở làng Quảng Xá (gần ga Thanh Hóa ngày nay), đây là nơi có nguồn nước tốt và cũng là một làng nấu rượu nổi tiếng. Ngoài sử dụng một số dân làng nấu rượu giỏi, hãng này có một kỹ sư hóa phụ trách về kỹ thuật, là kỹ sư Lương Ngọc Khuê.

Rượu Nam Đồng Ích được cất từ gạo nếp theo công nghệ ủ men truyền thống. Trong lò rượu có tới 10.000 chum ủ men, mỗi ngày mùa nóng tiêu thụ hết 4 tấn gạo nếp, về mùa lạnh sản lượng tăng gấp đôi. Nam Đồng Ích sản xuất ra hai loại rượu trắng (40 độ và 45 độ), sáu loại rượu mùi là: Bồ đào, Hoàng cúc, Tử tiêu, Hồng cam, Thanh Hương và rượu Ngũ gia bì. Trong đó cây ngũ gia bì chủ yếu được thu mua ở huyện Yên Thành. Tại Hội chợ Thanh Hóa năm 1935, vua Bảo Đại đã ghé thăm lò rượu và nếm thử rượu Nam Đồng Ích⁽¹⁾. Tại hội chợ này, rượu Nam Đồng Ích đã được tặng Bội tinh bạc⁽²⁾.

Là rượu nội, sản xuất theo công nghệ truyền thống, nhưng đảm bảo vệ sinh, lại bán giá phải chăng, nên Nam Đồng Ích rất được dân Thanh Nghệ Tĩnh ưa chuộng. Nhà sản xuất lại khéo lôi kéo khách hàng với việc đặt tên (Nam Đồng Ích có nghĩa là Lợi ích chung của người Nam), quảng cáo, kích động

lòng tự tôn dân tộc, để khuyến khích khách hàng dùng hàng nội hóa.

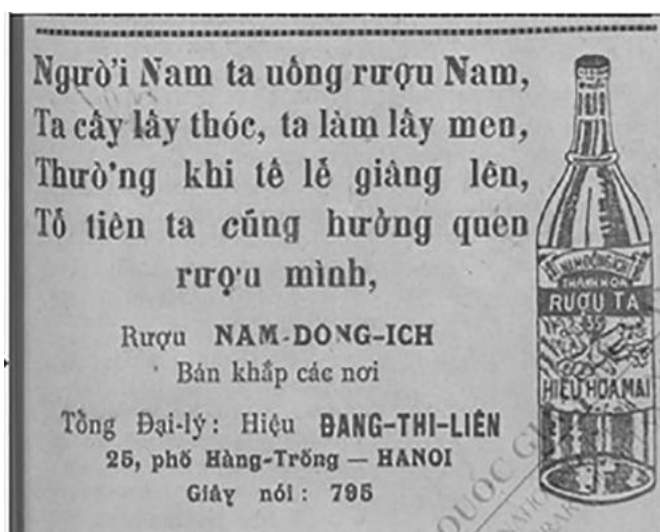
Chính vì lẽ đó, sự xuất hiện và phát triển của Nam Đồng Ích đã làm cho thị phần của Fontaine ở Thanh Nghệ Tĩnh có nguy cơ bị giảm. Cuộc cạnh tranh giữa hai thương hiệu rượu Tây và Nam, vì vậy đã diễn ra rất quyết liệt.

Trong sự cạnh tranh đó, cả hai bên đều dò xét lẫn nhau, triệt để tranh thủ khai thác sơ hở của đối thủ để tấn công. Và, một vụ án đã phát sinh, khi hãng Fontaine phát hiện rượu Nam Đồng Ích ghi nhãn sai, cụ thể là rượu 40 độ, nhưng ghi nhãn là 45 độ, mà rượu 45 độ có giá bán cao hơn rượu 40 độ. Bên Fontaine cho như vậy là Nam Đồng Ích lừa dối khách hàng để trục lợi và họ đã khởi kiện ra tòa án Vinh.

Dưới đầu đề “Vụ kiện mới trước Tòa án Vinh”, báo Sao Mai⁽³⁾, số ra ngày 20/4/1934 tường thuật:

“Hôm 10 Avril (tháng 4) vừa rồi hồi tám giờ sáng, Tòa án Vinh đã họp phiên công khai để xử việc Công ty nấu rượu Fontaine kiện hội nấu rượu Nam Đồng Ích về chuyện đề nhãn chai không đúng. Không đúng nghĩa là bán rượu 40 độ, mà nhãn đề là 45 độ. Nguyên do việc đó thế này:

Người đại lý rượu Fontaine là ông Mouton ở Vinh có thấy ở một nhà đại bài rượu Nam Đồng Ích đôi ba chai rượu đề nhãn sai bèn báo với ông Cò đến xét bắt được bốn chai, ông Cò làm biên bản, chứng kiến cho ông Mouton thay mặt công ty Fontaine kiện Nam Đồng Ích là có ý đánh lừa công chúng. Việc kéo dài mãi đến 10 Avril (tháng tư) mới đem xử. Hôm ấy bên Fontaine có thầy cãi nghe nói là thư ký của trạng sư Manderette, còn bên Nam Đồng

Quảng cáo rượu Nam Đồng Ích trên Hà Thành ngọc báo, ngày 16/1/1934

Ích có thuê thầy cãi người Nam trạng sư Trần Văn Chương. Ở Vinh, lần này là lần đầu, mới thấy thầy cãi người Nam đứng trước tòa án Tây, và lại một việc kiện nhau của hai hội Tây Nam nấu rượu, cũng là chuyện mới, nên người thành Vinh phần nhiều là hạng trí thức đua nhau đến xem tấn trò, đông đến 50 người, đông hơn cả bao nhiêu phiên án công khai mấy năm trước. Sau khi quan chánh tòa hỏi cung những người bị kiện cùng người làm chứng, thời trạng sư bên Fontaine đứng lên thuyết lý một hồi, tiếc rằng nói nhỏ, khó nghe quá. Kết luận xin tòa phạt nặng bên Nam Đồng Ích gạt người dùng rượu. Đến lượt ông Trần Văn Chương thầy cãi bên Nam Đồng Ích đứng lên biện thuyết, ông Chương nói hơi lấp nhưng lời nói minh bạch mà thuyết lý khá hay. Ông trưng đủ tài liệu, viện đủ lý luật, mà quyết xin tòa tha thứ, vì xét ra chỉ tại người đại lý ở Vinh vô tình bỏ sót bốn cái nhãn chai, quên sửa số 45 độ làm 40 độ, chớ không

Bài báo “Vụ kiện mới trước Tòa án Vinh” trên báo Sao Mai, ngày 20/4/1934

phải Nam Đồng Ích có ý phỉnh lừa công chúng; và 4 chai rượu trong số 4 vại chai đã sửa nhãn đúng số, thời chỉ là một giọt nước trong bể đông mà thôi.

Quan tòa nghe xong hai thầy cãi tuyên bố hoãn việc xử án lại tám ngày. Công chúng đương còn lắng nghe kết cục vụ kiện. Bản báo cũng chờ lời kết luận quan tòa rồi mới bàn đến việc kiện nhau của hai hội Tây Nam nấu rượu”.

Phiên tòa tiếp theo xử vụ này không được tường thuật chi tiết, báo Sao Mai số ra ngày 18/5/1934 chỉ đưa tin ngắn gọn:

“Kết quả vụ kiện hai hội Tây Nam nấu rượu

Trong số 14, bản báo có đăng vụ kiện mới trước tòa án Vinh, vụ kiện của hội nấu rượu Fontaine với hội nấu rượu Nam Đồng Ích, vụ kiện ấy đã xử hôm 10 Avril 1934 có hai trạng sư tây nam biện hộ, bản báo đã lược đăng rồi. Đến phiên tòa sáng hôm 8 Mai (tháng năm), thấy quan chánh án tuyên bố kết quả vụ kiện: Bên Nam Đồng Ích bị kiện được trắng án”

Những thông tin trên cho thấy mấy vấn đề:

Thực phẩm nói chung, rượu nói riêng rất cần được quản lý chặt chẽ bằng pháp luật, cả về chất lượng, nhãn hiệu và nhãn hàng hóa. Trong đó, cần có những quy định pháp luật rất chi tiết, cụ thể về ghi nhãn, làm cơ sở cho việc quản lý của nhà nước, giám sát của người tiêu dùng và giám sát lẫn nhau giữa các nhà sản xuất.

Khi có tranh chấp, kiện tụng cần được xử lý trên cơ sở pháp luật, tại tòa án. Tòa tạo điều kiện cho hai bên tranh luận công khai, song phẳng, thông qua các luật sư có kiến thức và kinh nghiệm về thực hành pháp luật, với các thông tin, nhân chứng, vật chứng đầy đủ. Trên cơ sở tranh tụng tại tòa, tòa sẽ có kết luận khách quan, xác đáng, đúng pháp luật, nhưng sát với thực tế. Đó là cách ứng xử văn minh./.

Chú thích:

- (1) Thanh Nghệ Tĩnh, Số 66, 8 Tháng Mười Một 1935.
- (2) Thanh Nghệ Tĩnh, Số 67, 16 Tháng Mười Một 1935.
- (3) Báo Sao Mai là tuần báo tư nhân, do Trần Bá Vinh, nhà doanh nghiệp, Dân biểu Trung kỳ sáng lập, có trụ sở ở Vinh - Bến Thủy.